

museum gaat gezien worden als een middel tot volksontwikkeling en -verheffing, en het gaat zich richten op schoolkinderen (die voorheen niet welkom waren!) en in mindere mate op de arbeidende klasse. Evocatieve opstellingen als habitatgroepen, maquettes en stijklamers worden speciaal voor dit nieuwe publiek ingericht. Overigens was men in België daar nogal laat mee.

Wat betreft de periodisering rijzen er wel enkele vragen. Er wordt geen aandacht geschonken aan factoren die van invloed waren op de verschuivingen in het museumbezoek. Waarom vormde 1860 een soort waterscheiding? Hadden de ontwikkelingen aan het eind van de negentiende eeuw, behalve met op opkomst van de socialistische beweging die voor meer arbeidersparticipatie zorgde, ook te maken met ontwikkelingen als het universitair onderwijs in de bètavakken (waardoor de natuurwetenschappers wegbleven) of de Reformpedagogiek in het lager onderwijs (waardoor de schoolkinderen kwamen)? Het laatste zou ook in verband gebracht kunnen worden met de tendens naar meer 'aanschouwelijkheid' in de museumpresentaties. En was er niet méér informatie te halen uit bewaard gebleven bezoekersboeken (vergelijk het artikel van Bergvelt/Hörster in *Druk bekeken*)? En uit de eerste publiekstellingen (ca. 1900)? Waarom lezen we wel dat in 1908 in het Antwerps Folkloremuseum 2000 van de 15.556 bezoekers scholieren waren, maar niets over de overige 13.556 bezoekers?

Niettemin: er is pionierswerk verricht, en de resultaten stemmen optimistisch over het verdere verloop van *museum visitor studies*.

Lieske Tibbe

Greet Draye, *Laboratoria van de natie. Literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*. Nijmegen: Vantilt, 2009. 458 blz. ISBN 9789460040061. €29,95.

De laatste decennia is er veel aandacht voor het Nederlandse genootschapswezen. Was Wijnand Mijnhardt in 1987 met zijn dissertatie *Tot heil van 't mensdom. Culturele genootschappen in Nederland, 1750-1815* een pionier, sindsdien hebben tal van studies over dit fenomeen het licht gezien. Vooral over achttiende-eeuwse genootschappen is relatief veel gepubliceerd, zoals door Kees Singeling (*Gezellige schrijvers*) en Marleen de Vries (*Beschaven!*). Maar ook over genootschappen in de negentiende eeuw is inmiddels het een en ander verschenen, niet in de laatste plaats dankzij de niet aflatende inspanningen van Willem van den Berg. Wat nog ontbrak was een studie over de genootschappelijke structuur in Vlaanderen. Hoe was deze georganiseerd en in hoeverre was die vergelijkbaar met de Nederlandse?

Op 16 mei 2007 promoveerde Greet Draye – die eerder al over het Brusselse kunstgenootschap De Distel publiceerde – aan de KU Leuven op *Laboratoria van de natie. Literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*. In 2009 verscheen de rijk geïllustreerde handelseditie. Het boek is inmiddels bekroond met de Leon Elautprijs van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Dankzij deze studie kunnen we een antwoord op de hierboven gestelde vraag geven.

Sinds de Belgische Opstand en de Tiendaagse Veldtocht floreerde het nationalisme in Vlaanderen meer dan ooit. Men was trots op de eigen natie en er bestond een groot geloof in de maakbaarheid van de Belgische samenleving. Voor de literatuur was daarbij een belangrijke rol weggelegd, zo geloofden veel letterkundigen. Met de toenemende invloed van het Frans waren velen beducht voor het verlies van de status van het Nederlands. Zo iemand was de filoloog Jan Frans Willems, een ware taalminnaar, die zich net als vele geestverwanten (Ferdinand Augustijn Snelaert, Hendrik Conscience en tal van vergeten letterheren) als 'ware Belgen' karakteriseerden. Om hun idealen in daden om te zetten, richtten ze literaire genootschappen op, zoals De Olyftak in Antwerpen en het Gentse De Tael is Gansch het Volk, in 1835 en 1836. Deze hadden de doelstelling een plaats op te eisen voor de Nederlandse taal en literatuur in het overwegend Franstalige België. Drayes boek illustreert de permanente vermenging van het literaire en politieke veld in de negentiende eeuw; de letterkunde was een hulpmiddel om een Vlaamse identiteit te creëren.

Op basis van veel nieuw en onbekend bronnenmateriaal schetst Draye het reilen en zeilen van deze en vele andere genootschappen tussen 1830 en 1914. Ze gaat uitvoerig in op de hoofdrolspelers, de debatten die plaatsvonden, de intellectuele kwesties die werden aangevoerd, de strijd voor een uniforme spelling en de onderlinge ruzies. Zo biedt het boek een geschiedenis van de vroege Vlaamse Beweging. Als gevolg van de vele citaten en het gebrek aan tussentijdse conclusies raakt de lezer de grote lijn soms echter enigszins kwijt. De term 'sociabiliteit', die in het Nederlandse genootschapsonderzoek centraal staat, speelt een minder belangrijke rol. De letterkundigen waren vaak zo druk met het algemene belang dat er voor literatuur weinig ruimte overbleef. Of zoals Draye het formuleert: 'De Vlaamse letterheren hielden zich echter vooral in theorie bezig met literatuur. In de praktijk besteedden zij het merendeel van hun tijd aan hun ijver voor wat zij als de ware Belgische natie beschouwden. De boetes op niet gehouden lezingen werden zelden uitgeschreven.'

Toch blijft de lezer met enige vragen zitten. Lotte Jensen merkte in haar recensie van het boek (*BMGN* 126 (2011) 116-118) treffend op dat de literatuur in deze studie ontbreekt, terwijl de geschiedenis van Vlaamse *littéraire* genootschappen centraal staat. Natuurlijk, Conscience was een held van de Belgische natie. Maar wat was de rol van de Noord-Nederlandse literatuur in de Vlaamse genootschappen? Willem Bilderdijk, die Nederland werd gezien als de grootste dichter van zijn tijd, wordt in Drayes boek slechts tweemaal genoemd. Hendrik Tollens komt slechts één keer voor. Ook klassiekers als Cats, Hooft en Vondel – waarover in Nederlandse genootschappen veelvuldig werd gediscussieerd – komen in Drayes boek niet voor.

Bovendien is het jammer dat Draye haar boek pas in 1830 laat beginnen. Sinds de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in 1815 in een Verenigd Koninkrijk waren samengebracht, spande Willem I zich in om de Nederlandse taal en literatuur in het zuiden te promoten. In het Zuiden werden, met financiële steun van de koning, literaire genootschappen opgericht, zoals de Maatschappij van Nederlandsche Taal en Letterkunde te Gent en de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde, onder de zinspreuk Eendragt en Vaderlandsliefde te Brugge (in 1821 en 1819). Hiervan werden ook Nederlandse auteurs als Siegenbeek, Van der Palm, Tollens en Bilderdijk lid. Het is spijtig dat deze vroege genootschappen buiten beschouwing worden gelaten. Maar dat neemt niet weg dat Greet Draye met *Laboratoria van de natie* een leemte opvult in het genootschapsonderzoek.

Rick Honings

Christophe Verbruggen, *Schrijverschap in de Belgische belle époque. Een sociaal-culturele geschiedenis*, Nijmegen: Vantilt, 2009. 416 p. ISBN 978-94-6004-099-9. Prijs: € 29,95.

In 1847 werd in België de eerste vereniging opgericht van letterkundigen: de Société des Gens de Lettres. Doelen van de organisatie waren de verdediging van het bestaansrecht van een 'nationale literatuur', het faciliteren en stimuleren daarvan, en het bevorderen van de onderlinge verbondenheid (*fraternité*) van Belgische auteurs. In de praktijk kwam dit neer op ijveren voor een betere regeling van het auteursrecht, vooral wat betreft de praktijk van het 'contrefaçon', het zonder vergoeding nadrukken van buitenlandse – vooral Franse – literatuur, waarin België uitblonk maar wat niet bevorderlijk was voor de literaire productie van eigen bodem. Kenmerkend voor deze vereniging, die slechts vijf jaar bestond, was de samenstelling van het ledenbestand: voorwaarde voor toelating was wel dat men een 'publicatierijp manuscript' moest kunnen voorleggen, maar daar bleef het dan ook bij. Adellijke personen en beoefenaars van vrije beroepen die zich daarnaast bezighielden met 'litteratuurke spelen' waren even welkom als de nog zeldzame 'beroepsauteur'. In de loop der tijd zou de laatste groep steeds meer de overhand krijgen op de dilettanten en zou het schrijverschap zich professionaliseren. Dit was echter een moeizaam proces; met de stappen die genomen werden om dit proces te bevorderen houdt *Schrijverschap in de belle époque* zich bezig. Onderzoeksvragen waren onder andere: hoe organiseerden schrijvers zich, en op basis waarvan? Hoe kozen zij positie binnen politieke en maatschappelijke tegen-